

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 338.49:338.246.025

Гайко Євгенія Юрїївна

**ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ
СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківській національній академії міського господарства Міністерства освіти і науки України (м. Харків)

Науковий керівник: доктор технічних наук, професор
Торкатюк Володимир Іванович,
Харківська національна академія міського
господарства, завідувач кафедри економіки будівництва

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Онищук Георгій Ілліч,
Державний науково-дослідний та проектно-
вишукувальний інститут «НДІПроектреконструкція»
(м. Київ), директор

кандидат економічних наук
Білянський Олександр Максимович,
Всеукраїнська асоціація „Укржитлоексплуатація”
(м. Київ), голова

Захист відбудеться «25» червня 2009 р. о «10» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12, в залі засідань Вченої ради (конференц-зал № 1).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розісланий «25» травня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

Т.В. Момот

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний процес реформування галузі житлово-комунального господарства в Україні характеризується значним збільшенням приватних суб'єктів господарювання і розробкою ефективних систем управління, які б відповідали умовам галузевого й регіонального розвитку.

Українські комунальні підприємства потребують значних капіталовкладень, але мають обмежені можливості доступу до фінансових ресурсів. Разом з тим у сучасних економічних умовах держава й територіальні громади не завжди в змозі підтримувати належний рівень функціонування об'єктів комунальної інфраструктури, насамперед через нестачу бюджетних коштів. Виникає необхідність залучення приватного капіталу на ринкових умовах, тому галузь житлово-комунального господарства потребує впровадження нових механізмів стимулювання інвестиційної діяльності та ефективної системи їх регіонального забезпечення. Одним з таких механізмів залучення інвестицій у сферу житлово-комунального господарства є концесія, необхідність використання якої підтверджується законодавчими і нормативними актами України.

Проблеми регіональної політики й розвитку житлово-комунального господарства досліджено в наукових працях багатьох учених і практиків, таких як В.М. Бабаєв, П.Т. Бубенко, О.М. Білянський, Г.В. Волинський, А.П. Голіков, Г.В. Ковалевський, Г.І. Онищук, В.О. Онищенко, М.П. Пан, О.М. Тищенко, В.І. Торкатюк, Р.Б. Тян, Л.С. Шевченко, Л.М. Шутенко та ін. Питанням державно-приватного партнерства та концесій в різних сферах господарської діяльності, в тому числі міської інфраструктури, присвячені роботи В.Г. Варнавського, С.А. Сосни, М.І. Свистунова, М.О. Субботіна, та ін.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Наукові дослідження в дисертації виконані згідно з науковою роботою відповідно до завдань “Загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 – 2010 роки”, затвердженої Законом України від 24 червня 2004 року № 1869-IV; напрямком наукової роботи Харківської національної академії міського господарства спільно з Харківською обласною державною адміністрацією відповідно до “Програми розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харківської області на період до 2010 рр.” №1811/03 від 03.05.2005р. У рамках цих програм автором розроблені методичні рекомендації щодо розрахунків ефективності залучення приватних інвесторів до управління та фінансування комунальних підприємств. Наукові дослідження виконані згідно з напрямком наукової роботи Харківської національної академії міського господарства за замовленням Міністерства регіонального розвитку і будівництва України в межах державної бюджетної теми «Економічні основи системотехніки полідименціонального формування синергетичного інвестиційного циклу капітального будівництва об'єктів житлово-комунальних комплексів»

(номер державної реєстрації 0107U000249 від 15.12.06 р.). Внесок автора полягає в дослідженні вихідних грошових потоків на інвестиційній фазі будівництва об'єктів житлово-комунальних комплексів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування і розробка науково-методичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення концесійного механізму стимулювання інвестиційної діяльності в житлово-комунальному господарстві регіону.

Для реалізації мети вирішувались такі наукові й практичні завдання:

- визначити сутність концесійного механізму і сфери його застосування в комунальній інфраструктурі на основі аналізу теоретичних положень, нормативно-правових і законодавчих актів України у сфері концесії;
- проаналізувати сучасний стан і проблеми розвитку ЖКГ, а також вітчизняний і зарубіжний досвід впровадження концесійного механізму, визначити характерні галузеві й регіональні особливості концесійної моделі стимулювання інвестиційної діяльності;
- розробити теоретичні основи проектування систем управління інвестиційним процесом у житлово-комунальному господарстві на регіональному рівні;
- розробити методику комплексної оцінки інвестиційних проектів у сфері житлово-комунального господарства, що реалізуються на концесійній основі;
- сформулювати методичний підхід до аналізу ризиків концесійних проектів і дослідити їх вплив на хід реалізації і прибутковість проекту;
- розробити механізм організації та проведення концесійних конкурсів і відбору концесіонера;
- сформулювати систему організаційно-економічних заходів зі стимулювання інвестиційної діяльності на основі впровадження концесійного механізму з метою вдосконалення міських і регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства.

Об'єкт дослідження – процес розвитку житлово-комунального господарства регіону.

Предмет дослідження – організаційно-економічні й управлінські основи вдосконалення концесійного механізму стимулювання інвестиційної діяльності у сфері житлово-комунального господарства.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: порівняльний аналіз й узагальнення вітчизняного й закордонного досвіду (з метою аналізу та оцінки досвіду розвинених країн щодо реалізації концесійного механізму в комунальній інфраструктурі); статистичний аналіз (для обробки та інтерпретації вихідних даних щодо стану розвитку ЖКГ регіонів України, Хар-

ківської області й м. Харкова); методи проектного аналізу, інвестиційного аналізу (для оцінки ефективності концесійних проектів у житлово-комунальному господарстві з погляду всіх учасників); метод експертних оцінок (для виявлення ризиків проекту, чинників успіху та їх бального оцінювання); математичні методи оптимізації та системного аналізу (для розробки алгоритму проектування систем управління інвестиційним процесом).

Інформаційну базу роботи склали матеріали Держкомстату України, Харківського обласного управління статистики, нормативно-методичні документи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства з питань житлово-комунального господарства, аналітичні матеріали Світового Банку, фінансова і статистична звітність комунальних організацій м. Харкова, результати авторських досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні й удосконаленні концесійного механізму, який забезпечує стимулювання інвестиційної діяльності у сфері житлово-комунального господарства, а також в розробці науково-методичних положень та практичних рекомендацій з впровадження концесійних відносин в житлово-комунальному господарстві регіону і на окремих підприємствах. До найважливіших результатів, що мають наукову новизну і одержані особисто автором, належать такі:

удосконалено:

– механізм комплексної оцінки концесійних проектів, що враховує систему кількісних і якісних показників ефективності, яка дозволяє оцінити економічну доцільність надання об'єктів інфраструктури в концесію з точки зору основних учасників – концесіонера, концесієдавця (держави, регіону, міста), кредиторів, що дозволяє науково обґрунтувати методику комплексної оцінки концесійних проектів у сфері ЖКГ;

– модель якісної оцінки ефективності концесійного механізму, що, на відміну від існуючих, передбачає розрахунок узагальненого показника ризикованості, який враховує не тільки негативні, але й позитивні чинники впливу на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях на діяльність об'єкта концесії;

– механізм організації та проведення концесійних конкурсів, який, на відміну від існуючого, враховує три групи критеріїв, а саме: критерії попередньої кваліфікації, технічні й фінансові критерії конкурсної пропозиції, що дозволяє відібрати найбільш ефективного концесіонера для управління міськими комунальними підприємствами, а також дає можливість науково обґрунтувати вимоги до структури конкурсної пропозиції, правил та процедур концесійного конкурсу;

– систему організаційно-економічних заходів, яка інтегрує організаційні, економічні, управлінські та законодавчі рекомендації зі стимулювання інвести-

ційної діяльності на основі реалізації концесійного механізму та сприяє підвищенню ефективності реалізації міських і регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства;

одержали подальший розвиток:

– застосування моделей оптимального планування та управління інвестиційним процесом, що дає можливість розробити алгоритм проектування систем управління інвестиційним процесом у сфері ЖКГ та реалізувати його на регіональному рівні прийняття управлінських рішень;

– теоретичне обґрунтування концептуальних положень функціонування концесійного механізму з урахуванням характерних галузевих особливостей концесійної моделі стимулювання інвестиційної діяльності у сфері житлово-комунального господарства регіону, яке полягає в обґрунтуванні доцільності застосування концесійної форми управління об'єктами державної і комунальної власності, розвитку наукових поглядів щодо об'єктів і суб'єктів концесійних відносин, використанні концесійного механізму як інструменту розповсюдження передових технологій у сфері надання комунальних послуг;

– економіко-правові основи концесійного механізму, в результаті чого виявлені недоліки нормативного забезпечення концесійної діяльності, що дозволило запропонувати рекомендації з удосконалення окремих нормативно-правових положень за напрямками: проведення концесійних конкурсів, визначення концесійного платежу, розподілу ризиків між державою і приватним інвестором, забезпечення гарантій держави та її участі в концесії, гармонізації концесійного законодавства України до принципів міжнародної практики.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані під час розробки інвестиційних програм розвитку житлово-комунального господарства із застосуванням концесійного механізму; забезпечують прийняття ефективних управлінських рішень щодо надання комунальних об'єктів у концесію та оцінки ефективності інвестиційних проектів, що реалізуються на концесійній основі.

Результати роботи використані в діяльності Управління житлово-комунального господарства Алчевської міської Ради Луганської області (акт №925 від 07.05.2009 р.) при формуванні міських програм розвитку ЖКГ (система організаційно-економічних заходів зі стимулювання інвестиційної діяльності); державного науково-дослідного та проектно-вишукувального інституту «НДІ Проектреконструкція» (довідка № 342/к від 18.04.2009 р.) – вдосконалення нормативної бази формування ефективної інвестиційної політики; виробничої науково-технічної корпорації «Модернізація і розвиток» (акт № 123 від 27.04.2009 р.) – система управління інвестиційним процесом, методика оцінки

концесійних проектів.

Окремі положення дисертації також використані при підготовці матеріалів лекцій та семінарів і дипломного проектування з навчальних дисциплін «Проектний аналіз», «Потенціал підприємства: формування та оцінка» (довідка № 880 від 08.05.2009 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення поставлених завдань. Сукупність отриманих наукових результатів є підсумком авторського аналізу науково-практичних проблем, пов'язаних з досліджуваною проблемою. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційному дослідженні використані тільки ті ідеї та положення, які отримані автором особисто, що визначено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації були оприлюднені й позитивно оцінені на наступних науково-практичних конференціях і семінарах: VIII міжнародна науково-практична конференція «Наука і освіта 2005» (Дніпропетровськ, 17-21 лютого 2005 р.); міжнародна науково-практична конференція «Вдосконалення економічних структур будівельної галузі в умовах трансформації економіки України до ринкових умов» (Харків, 17-19 жовтня 2005 р.); XXXIII науково-технічна конференція викладачів, аспірантів і співробітників Харківської національної академії міського господарства (Харків, 11-13 травня 2006 р.); міжнародна науково-практична конференція "Економіка будівельної галузі на шляху її інтеграції до синергетичних систем" (Харків, 17-19 жовтня 2006 р.); міжнародна науково-практична конференція «Системотехнічні основи полідименсійного формування синергетичного інвестиційного циклу в будівельній галузі» (Харків, 16-19 жовтня 2007 р.), міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського та регіонального розвитку» (Харків, 2008 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковані в 14 наукових публікаціях, з них 6 публікацій у спеціалізованих наукових виданнях, 5 тез у матеріалах наукових конференцій загальним обсягом 6,4 друк. арк., з яких автору особисто належить 3,6 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 203 стор. комп'ютерного тексту, містить 12 таблиць, 16 рисунків, список використаних джерел з 145 найменувань на 16 сторінках, 3 додатки на 12 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір і актуальність теми дисертації, визначені мета, об'єкт, предмет, основні завдання та методи дослідження, наукова новизна і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – «Сутність концесійної моделі та сфери її застосування в комунальній інфраструктурі» – визначено характерні ознаки концесії, сутність концесійної моделі, основних учасників концесії і механізм їх взаємодії; проаналізовано досвід реалізації концесійних проектів у сфері комунальної інфраструктури в розвинених країнах і тих, що розвиваються; виявлено підгалузі житлово-комунального господарства, в яких використання концесій є найбільш доцільним та ефективним, проаналізовано технічний і фінансовий стан підприємств відповідних підгалузей.

У світовій практиці під концесією розуміється форма залучення інвестицій приватного сектора, коли приватній компанії передаються права користування і розпорядження об'єктами на термін будівництва та експлуатації. Концесія, як правило, використовується на ринках, де існує природна монополія, щоб створити конкуренцію за ринок, коли конкуренція всередині ринку неможлива. Взаємозв'язки учасників концесійного проекту наведено на рис.1.

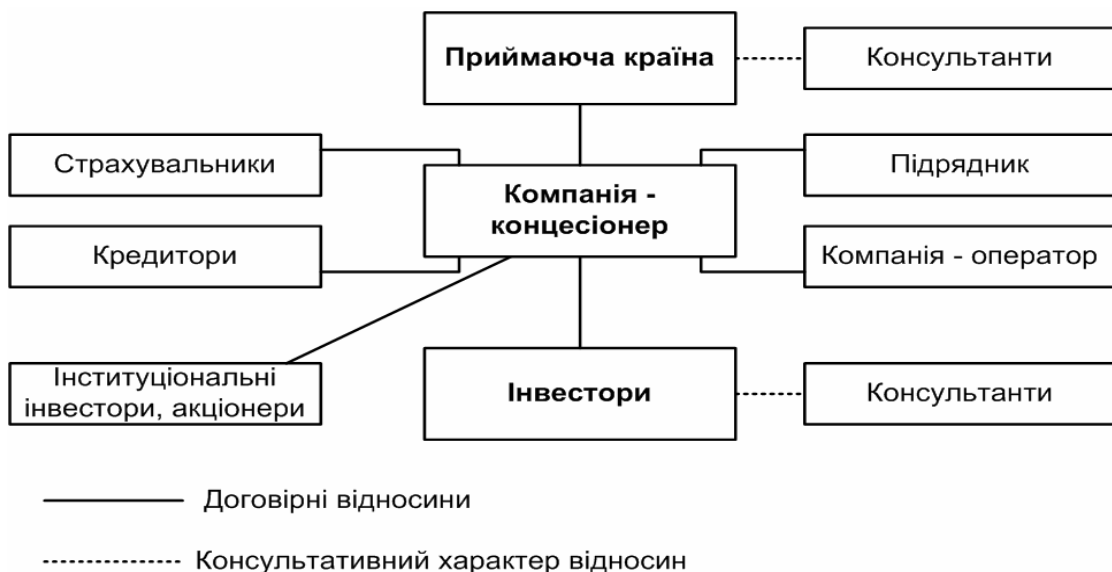

Рис. 1. Організаційна структура концесійного проекту

Аналіз міжнародного досвіду показує, що основними галузями економічної інфраструктури, де найчастіше застосовується інвестування шляхом концесій, є наступні:

1. Енергетика: всі види діяльності, пов'язаної із забезпеченням споживачів електроенергією та природним газом.

2. Транспорт. Транспортна галузь включає такі сектори: аеропорти (злітно-посадкова смуга, будівля терміналу, ангари літаків, транспортна розв'язка в

безпосередній близькості аеропорту);

- залізниці (залізничні шляхи, рухомий склад, вокзальні будівлі, монорельсові шляхи й метро).

- автомобільні шляхи (шосейні дороги, швидкісні ділянки, мости, тунелі, тощо);

- морські порти (наземні термінали, вантажне обладнання, інше обладнання).

3. Водопостачання та каналізація. Забезпечення питною водою населення передбачає «виробництво» (очищення води, будівництво ємкостей для зберігання, опріснення) і постачання (обслуговування трубопроводів і лічильників для забезпечення потреб індивідуальних споживачів). Каналізаційне господарство повинно забезпечувати збір споживаної води (колектори, трубопровід) і її переробку (відстійники, очисні споруди та ін.).

4. Телекомунікаційна галузь: стаціонарний телефонний зв'язок, мобільні мережі, телефонні станції і т. д.

З огляду на виявлені галузі, де можуть застосовуватися концесії, було проаналізовано стан наступних галузей: водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, міський електротранспорт. Частка застарілих і аварійних мереж у водопровідному господарстві складає 35, в каналізаційному – 31, в теплопроводному – 11,2%. Нераціональні витрати й втрати питної води в зовнішніх мережах перевищують 35 %. Близько половини основних фондів комунальної теплоенергетики вичерпали свій нормативний ресурс експлуатації. Найгіршим є технічний стан теплових мереж, 32% яких перебувають в аварійному стані, щорічні втрати теплової енергії перевищують 12%. Понад 87% трамваїв і тролейбусів відпрацювали свій нормативний ресурс експлуатації і підлягають списанню.

Економіка вітчизняного житлово-комунального господарства має чітко виражений витратний характер, який не змінюється з часів адміністративно-планової економіки. Ключовими ознаками такого стану є:

- відсутність у підприємств ЖКГ стимулів до зменшення витрат матеріальних ресурсів та їх ефективного використання, до підвищення якості обслуговування споживачів послуг;
- неефективна кадрова політика, що проявляється у великій кількості недостатньо кваліфікованої робочої сили й низькій продуктивності праці;
- неефективність методів державного управління житлово-комунальним господарством, що базуються на адміністративному впливі й директивах;
- відсутність нових механізмів стимулювання інвестиційної діяльності та ефективних систем їх регіонального забезпечення;
- недосконала тарифна політика: ціноутворення все ще базується на нормативному методі, при цьому мають місце численні порушення при формуванні

тарифів.

Крім загальних проблем економіки ЖКГ, існують також проблеми регулювання тих підприємств, які є суб'єктами природних монополій. Вони проявляються у поєднанні державними регуляторними органами несумісних функцій. Так, місцеві органи влади суміщають функції: 1) власника майна, 2) управління і 3) регулювання. Місцевий орган влади намагається водночас забезпечити інтереси споживачів і максимально реалізувати корпоративні інтереси підприємств, що перебувають в його підпорядкуванні. Досягти необхідного балансу за такої ситуації вдається не завжди.

Розвиток концесій в житлово-комунальному господарстві є необхідною передумовою ринкових перетворень в ЖКГ, що зазначається у Законі «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки».

У другому розділі - «Основи проектування систем управління інвестиційним процесом в житлово-комунальному господарстві» – узагальнено й систематизовано математичні методи та моделі оптимального планування і управління в аспекті розробки науково обґрунтованої послідовності проектування систем управління інвестиційним процесом у сфері ЖКГ; розроблено алгоритм проектування систем управління інвестиційним процесом в житлово-комунальному господарстві, який сприятиме подальшому вдосконаленню та підвищенню якості прийняття управлінських рішень на регіональному рівні; досліджено особливості управління грошовими потоками при різних варіантах фінансування проекту.

У розділі 2 було розглянуто інвестиційний процес як об'єкт управління. При реалізації інвестиційного проекту необхідно забезпечити проект незмінною керованістю при всіх умовах, що при цьому виникають. У даному випадку функцію моделі реалізації інвестиційного проекту обирають таким чином, щоб вона була оптимальною при неоптимальних реальних процесах. Модель повинна в скорочені терміни забезпечити прогноз результатів діяльності системи в умовах зовнішнього економічного середовища, що постійно змінюється.

У результаті автором розроблено алгоритм проектування систем управління інвестиційним процесом у сфері ЖКГ (рис. 2).

У рамках систем управління оптимізаційні рішення, які приймаються, дозволяють зберігати сталість управління, полегшувати вибір варіантів прийняття наступних рішень управління і розгляду питань, від яких залежать вихідні передумови вирішення задач управління інвестиційним процесом.

У третьому розділі – «Комплексна оцінка концесійних проектів міського комунального сектору» – проаналізовано сучасні методи розрахунку ефективності реалізації концесійних проектів у сфері комунального господарс-

Рис.2. Алгоритм проектування системи управління інвестиційним процесом у сфері ЖКГ

тва, розроблено методику комплексної оцінки концесійних проектів, яка включає в себе кількісну і якісну оцінку, запропоновано кількісний вираз оцінки ризиків і можливостей, що ґрунтується на бальній експертній оцінці факторів ризику й успіху.

Доцільність розробки методики комплексної оцінки концесійних проектів обумовлена тим, що існуючі методики оцінки інвестиційних проектів пропонують низку розрахунків, на основі яких можна визначити ефективність проекту часто лише за одним економічним показником. Більше того, деякі методики

засновані на показниках ефективності тільки для однієї якоїсь сторони концесійного договору.

Було виділено трьох основних учасників концесії: концесіонера, концесієдавця, кредитора. Відповідно до сучасних тенденцій, оцінка ефективності проекту ґрунтується на русі грошових потоків протягом ймовірного терміну експлуатації об'єкта. В табл. 1 відображені основні статті доходної та видаткової частин грошових потоків для концесіонера й концесієдавця.

Таблиця 1

Структура грошових потоків основних учасників концесії

Вхідний грошовий потік	Вихідний грошовий потік
Для концесіонера	
Дохід від реалізації вироблених послуг, робіт	Капіталовкладення
Амортизаційні відрахування	Експлуатаційні витрати
Субсидії концесієдавця	Концесійні платежі
Непрямі доходи (пільгове оподаткування, відстрочка боргових і концесійних платежів та ін.)	Податкові платежі
Кредити, займи	Орендні платежі (в разі необхідності)
	Боргові платежі (основний борг+відсотки)
Для концесієдавця	
Концесійні платежі	Субсидії концесіонеру та інші види виплат, спрямовані на окупність інвестицій концесіонера
Податкові платежі	Недоотримання податків у разі пільгового оподаткування
Орендні платежі	Гарантії
Опосередковані доходи (збільшення вартості цілісного майнового комплексу й земельної ділянки, які обслуговуються концесіонером)	

Показники ефективності концесійних проектів для кожного з головних учасників подані в табл. 2. Розроблена методика передбачає, що держава не займається безпосереднім фінансуванням проекту, тобто не є інвестором проекту.

Таблиця 2

Показники ефективності концесійного проекту

Показники ефективності проекту		
Концесіонер	Концесієдавець	Кредитор
загальна вартість проекту (ЗВП); дисконтований грошовий потік ($ГП_d$); чиста дисконтована вартість (ЧДВ); внутрішня норма рентабельності (IRR); показник «вигоди/витрати» (BCR); період окупності.	грошовий потік ($ГП^{конц}$); чиста дисконтована вартість ($ЧДВ^{конц}$); показник «вигоди/витрати» ($BCR^{конц}$).	коефіцієнт обслуговування боргу ($K_{об}$); коефіцієнт покриття ($K_{пб}$).

Схема реалізації методики комплексної оцінки концесійних проектів наведена на рис. 3.

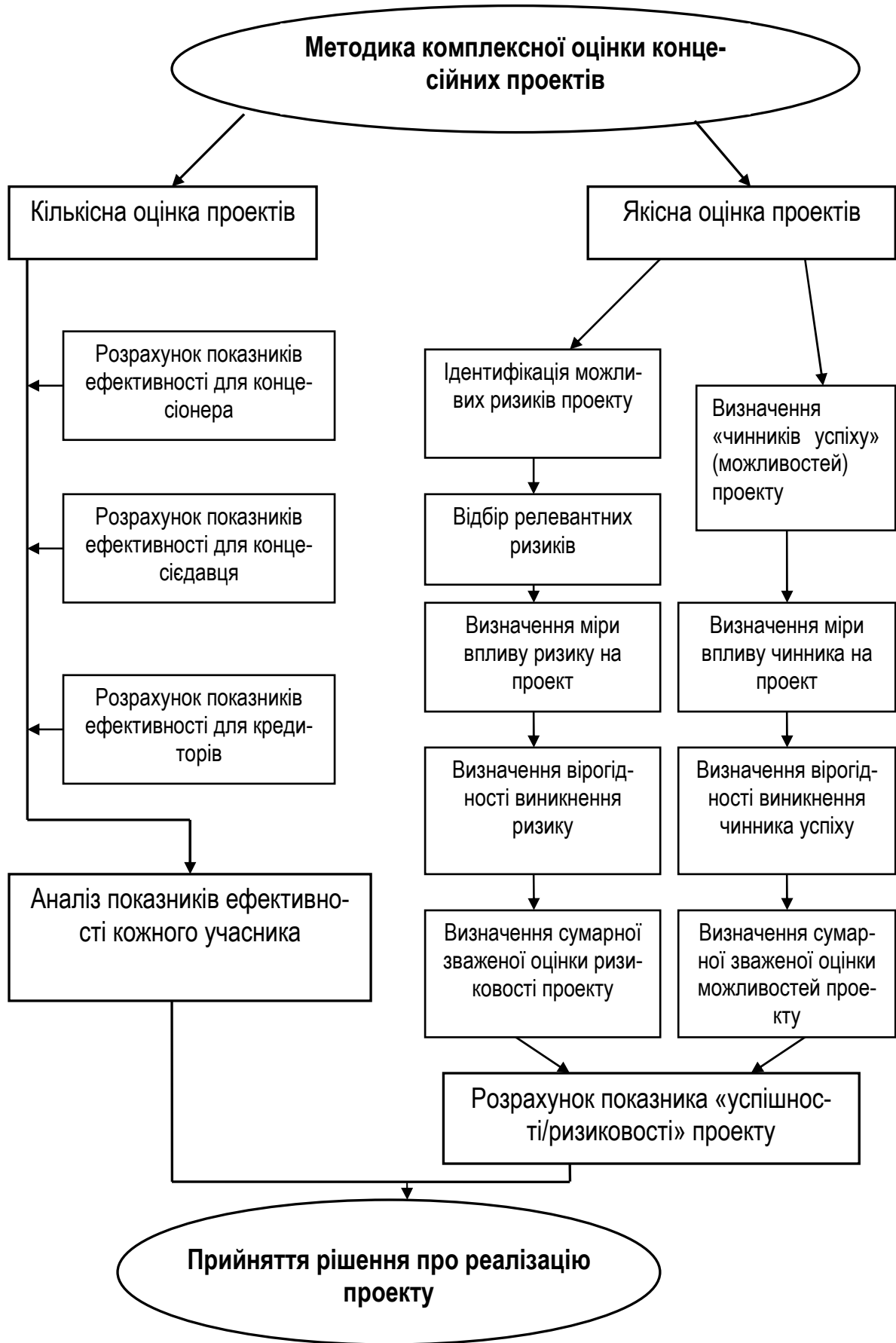

Рис. 3. Методика комплексної оцінки концесійних проектів

Показники ефективності реалізації концесійного проекту для концесіонера.

1) Дисконтована загальна вартість проекту:

$$ЗВП_{Д} = \sum_{j=1}^c \frac{\left[K_j \prod_{r=1}^j (1 + i_{Бпр.})^j + ВП_j \right]}{(1 + d)^j}, \quad (1)$$

де c – період будівництва концесійного об'єкта, років;

K_j – капіталовкладення, які реалізуються в рік j ;

$i_{Бпр.}$ – індекс інфляції будівельних робіт за r -тий період;

$ВП_j$ – відсоткові платежі в j -тий рік.

d – ставка дисконтування.

2) Дисконтований грошовий потік:

$$ГП = \sum_{i=1}^t \frac{(D_i - EB_i)(1 - s) + A_i - КП_i - БП_i + C_i}{(1 + d)^{i+c}}, \quad (2)$$

де t – період експлуатації, років;

D_i – доходи від реалізації послуг, робіт, що виконуються концесіонером в i -тий рік;

EB_i – експлуатаційні витрати в i -тий рік;

s – ставка оподаткування прибутку;

A_i – амортизаційні відрахування в рік i ;

$КП_i$ – концесійні платежі в i -тий рік;

$БП_i$ – платежі, пов'язані зі сплатою боргових зобов'язань в рік i ;

C_i – субсидії та інші надходження від концесіодавця в рік i .

3) Чиста дисконтована вартість:

$$\times \hat{A} \hat{A} = - \sum_{j=1}^{\hat{n}} \frac{\left[K_j \prod_{r=1}^j (1 + i_{\hat{A}Dr.})^j + \hat{A} \hat{I}_j \right]}{(1 + d)^j} + \sum_{i=1}^t \frac{(\hat{A}_s - \hat{A} \hat{A}_s)(1 - s) + A_i - \hat{E} \hat{I}_s - \hat{A} \hat{I}_s + \hat{N}_s}{(1 + d)^{i+c}}. \quad (3)$$

Показники ефективності реалізації концесійного проекту для кредиторів.

1) Коефіцієнт обслуговування боргу:

$$K_{об} = \frac{ГП_i}{БП_i}. \quad (4)$$

Щорічні сплати боргових зобов'язань:

$$БП_i = K \cdot \frac{r(1 + r)^N}{(1 + r)^N - 1}, \quad (5)$$

де K – сума позикових коштів;

r – відсоткова ставка за кредитом;

N – загальний термін сплати боргу, років.

2) Коефіцієнт покриття:

$$K_{пб} = \frac{ЧДВ}{БП}, \quad (6)$$

де $БП$ – загальна сума платіжних зобов'язань позичальника за кредитом.

Показники ефективності реалізації проекту для концесієдавця.

1) Грошовий потік концесієдавця:

$$ГП^{конц} = КП_i + ПП_i + ОП_i - C_i - B_i^{ин} - Г, \quad (7)$$

де $ОП_i$ – орендні платежі в i -тий рік;

$ПП_i$ – податкові платежі в i -тий рік;

$B_i^{ин}$ – інші витрати концесієдавця в i -тий рік;

$Г$ – сума гарантії.

2) Чиста дисконтована вартість для концесієдавця:

$$ЧДВ^{конц} = \sum_{i=1}^t \frac{ГП_i^{конц}}{(1+d)^i} + \frac{ВМ_t}{(1+d)^t}, \quad (8)$$

де $ВМ_t$ – вартість концесійного майна на момент його передання державі.

3) Показник «вигоди/витрати» для концесієдавця:

$$ВСР^{конц} = \frac{ДК_Д}{ЗК_Д}, \quad (9)$$

де $ДК_Д$ – дисконтовані доходи концесієдавця ($ДК = КП_i + ПП_i + ОП_i$);

$ЗК_Д$ – дисконтовані затрати концесієдавця ($ЗК = C_i + B_i^{ин} + Г$).

Для того, щоб оцінити показник «можливості/ризиків», йому теж слід надати кількісного вираження, для цього пропонується розрахувати коефіцієнт ризиковості проекту. Це можна зробити за допомогою методу експертних оцінок шляхом присвоєння позитивним та негативним факторам бальної оцінки з урахуванням вірогідності їх виникнення.

Для визначення вірогідності виникнення того чи іншого фактора використовується загальноприйнятий відлік вірогідності у відсотках чи частках до одиниці.

Кожним експертом для оцінки всіх ризиків і можливостей проекту та розрахунку загального показника ризиковості (можливостей) складається таблиця, в якій указується бальна оцінка фактора, вірогідність його виникнення і зважена оцінка. Такі таблиці укладають окремо для ризиків і можливостей проекту. В результаті сумарні зважені оцінки дають змогу розрахувати попередній показник успішності (ризиковості) проекту:

$$K_p = \frac{W_m}{W_p}, \quad (10)$$

де W_m – сумарна зважена оцінка можливостей проекту;

W_p – сумарна зважена оцінка ризиків проекту .

У розділі також визначено й проаналізовано якісні показники ефективності концесійного механізму – ризики й фактори успіху (можливості) на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях. Розроблена методика дозволяє оцінити економічну доцільність реалізації проекту з погляду головних його

учасників: концесіонера, концесієдавця (держави, регіону, міста), кредиторів. Використовуючи наведену методичку можна дати комплексну оцінку доцільності надання комунальних об'єктів у концесію.

У четвертому розділі – «Організаційно-економічне забезпечення концесійного механізму інвестування регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства» – запропоновано механізм проведення концесійних конкурсів, який дозволяє здійснити багаторівневий відбір претендентів; проаналізоване нормативне забезпечення концесійної діяльності та надано рекомендації щодо вдосконалення окремих важливих положень; проаналізовано ті підгалузі житлово-комунального господарства Харківщини, в яких можливе запровадження концесійного механізму – теплопостачання, водопостачання, водовідведення, міський електротранспорт.

У дисертаційній роботі розглянуто механізм залучення концесіонера до реалізації проекту. Законодавство України декларує, що вибір концесіонера має відбуватися на основі конкурсу. Відповідно до цього запропоновано послідовність проведення концесійних конкурсів (рис. 4).

Визначено основні критерії, за якими здійснюється відбір претендентів у процесі проведення конкурсів на право реалізації концесій: критерії попередньої кваліфікації концесіонера, технічні й фінансові критерії. Запропонований механізм проведення концесійних конкурсів дозволяє відібрати найбільш ефективного концесіонера й найкращу програму реалізації концесії.

Проведені дослідження показали, що недосконалість українського законодавства перешкоджає застосуванню ринкових механізмів надання концесії і негативно позначається на залученні великих іноземних компаній до управління підприємствами міського комунального сектора. Визначення концесійних платежів відповідно до українського законодавства не є орієнтованим на прибуток і встановлюється перед визначенням переможця концесійного конкурсу, що суперечить міжнародній практиці. У більшості випадків розмір концесійного платежу встановлюється неправильно і є іноді об'єктом численних переглядів. Це спричиняє перенесення термінів укладання концесійного договору.

Встановлено, що незважаючи на прийняті Закони України «Про концесії», «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» та ряд постанов Кабінету Міністрів, які деталізують положення цих законів, можна стверджувати, що законодавство про концесії знаходиться у стані розробки. У результаті аналізу виявлено недоліки нормативного забезпечення концесійної діяльності та надано рекомендації щодо вдосконалення державної політики в галузі концесій.

У розділі досліджено перспективи розвитку комунальних підприємств, які можуть бути надані в концесію, на прикладі Харківського регіону (КП "Харківкомуночиствод", Виробничо-технологічного підприємства "Вода", КП "Ха-

рківські теплові мережі", КП "Міжнародний аеропорт Харків", КП "Міськелектротранс").

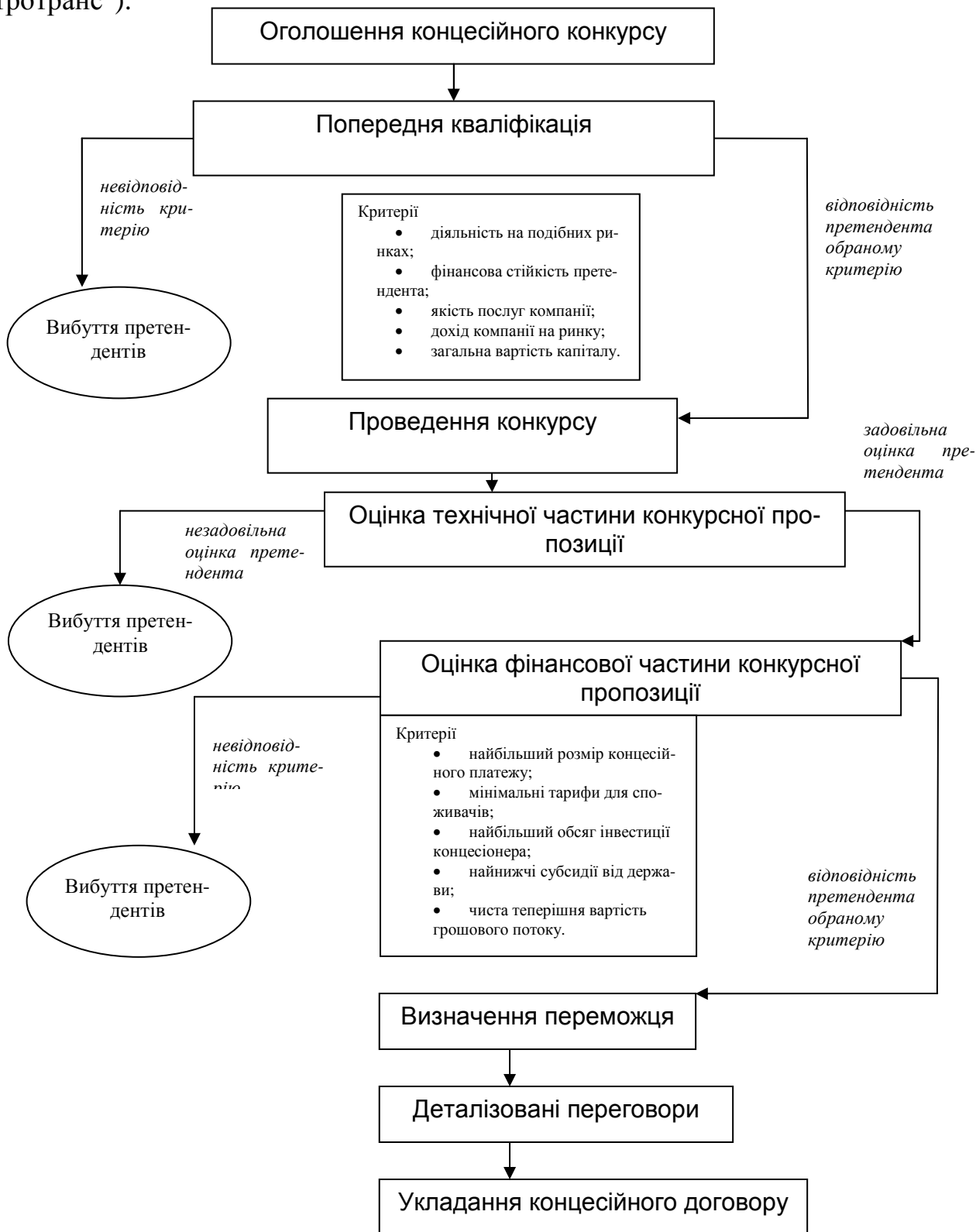

Рис. 4. Схема проведення концесійного конкурсу

Встановлено, що основною загальною проблемою є зношеність основних фондів, неефективне управління і розподілення коштів, гострий брак інвестицій на вдосконалення мереж. Виявлено особливості регіонального сектора водо- і

теплопостачання, які слід брати до уваги під час переговорів з потенційними концесіонерами.

У розділі сформована система організаційно-економічних заходів зі стимулювання інвестиційної діяльності на основі впровадження концесійного механізму, що інтегрує організаційні, економічні, управлінські й законодавчі рекомендації, використання яких сприятиме вдосконаленню процесу розробки та реалізації міських і регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання – удосконалення концесійного механізму стимулювання інвестиційної діяльності в сфері житлово-комунального господарства. Його наукове значення полягає в розробці й обґрунтуванні організаційно-методичних положень з впровадження концесійних відносин в житлово-комунальному господарстві. Результати проведених досліджень дали змогу автору зробити такі висновки й пропозиції теоретичного, методичного й практичного характеру:

1. На основі аналізу теоретичних положень, нормативно-правових і законодавчих актів України концесію визначено як особливу договірну форму надання приватній особі на тимчасовій основі права на господарське використання державного або комунального майна, за що така особа сплачує державі або територіальній громаді встановлені законом податки, збори та інші платежі за наслідками такого господарського використання. Виявлено, що найбільш доцільним й ефективним є використання концесій у таких сферах інфраструктури: водопостачання та каналізація, теплопостачання, транспортний сектор (аеропорти, автошляхи, міський транспорт), електроенергетика. Визначено основних учасників концесії і механізм їх зв'язку і взаємодії.

2. Здійснено аналіз сучасного міжнародного досвіду, який показав, що впровадження концесійного механізму дозволяє ефективно вирішувати проблеми інвестування регіональної і міської інфраструктури. Концесія успішно використовується в комунальному господарстві країн Західної і Східної Європи, зокрема Франції, Великої Британії, Чехії, Польщі, Болгарії, країн Південної Америки та Південно-Східної Азії. Позитивний досвід концесійної діяльності існує також у країнах СНД – Росії, Казахстані, Вірменії.

3. Узагальнено й систематизовано математичні методи та моделі оптимального планування і управління в аспекті розробки науково обґрунтованої послідовності проектування систем управління інвестиційним процесом у сфері ЖКГ. Розроблено алгоритм проектування систем управління інвестиційним процесом в житлово-комунальному господарстві, що відображує етапи розробки системи управління, дозволяє здійснювати зворотній зв'язок і коригувати

управлінські дії залежно від зміни зовнішнього середовища. Розроблені в дисертаційній роботі моделі управління інвестиційним процесом дозволяють зберігати сталість управління, полегшувати вибір варіантів прийняття наступних рішень, сприятимуть подальшому вдосконаленню та підвищенню якості прийняття управлінських рішень на місцевому і регіональному рівнях.

4. Вдосконалено методичні підходи до оцінки інвестиційних проектів. Запропоновано механізм комплексної оцінки концесійних проектів, яка включає в себе кількісну і якісну оцінку. При розрахунку ефективності реалізації концесій основним принципом є комплексний і взаємозв'язаний аналіз кількісних і якісних складових ефективності. Розроблена комплексна методика оцінки концесійного проекту дозволяє оцінити економічну доцільність надання комунальних об'єктів у концесію з точки зору головних його учасників: концесіонера, концесіодавця (держави, регіону, міста), кредиторів, для яких досліджено грошовий потік і запропоновані групи показників ефективності.

5. З метою оцінки якісних характеристик, які впливають на реалізацію концесійного проекту сформовано методіку аналізу факторів ризику й успіху концесії. Одним з головних аспектів розробки методичного забезпечення активізації інвестиційної діяльності в Україні на основі концесійного механізму є визначення чинників, що впливають на ефективність реалізації концесій, що є складовим елементом наукової новизни дисертації. У дисертації визначені чинники ризику, що є характерними для концесій, а також наведені фактори успіху. Запропоноване співвідношення для оцінки ризиків та можливостей, визначення якого ґрунтується на бальній експертній оцінці факторів ризику й успіху.

6. Розроблено механізм проведення концесійних конкурсів, визначено основні критерії відбору претендентів у процесі проведення конкурсів, що включають технічні й фінансові критерії конкурсної пропозиції, а також якісні критерії попередньої кваліфікації концесіонера, що дозволяє здійснити багатоступеневу оцінку претендентів і, в результаті цього відібрати найбільш ефективного концесіонера і найкращу програму інвестування. Запропоновано визначення концесійного платежу як фінансового критерію при проведенні концесійного конкурсу.

7. Сформовано систему організаційно-економічних заходів зі стимулювання інвестиційної діяльності на основі впровадження концесійного механізму, яка інтегрує організаційні, економічні, управлінські й законодавчі рекомендації з метою удосконалення міських і регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства. Досліджено нормативно-правове забезпечення концесійного механізму, й на основі цього надано рекомендації щодо вдосконалення державної політики та окремих важливих положень законодавчих актів України у сфері концесій та їх гармонізації до принципів міжнародної практики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Гайко Є.Ю. Ризики інвестування в концесійні проекти / Є.Ю. Гайко // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.75. Серия: Экономические науки. - К.: Техніка, 2007.- С.288-294.
2. Гайко Є.Ю. Комплексна методика оцінки економічної ефективності концесійних проектів у сфері комунальної інфраструктури/ Є.Ю. Гайко // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып. 78. Серия: Экономические науки. - К.: Техніка, 2007. - С.54-63.
3. Гайко Є.Ю. Проектне фінансування комунальної інфраструктури: світовий досвід/ Є.Ю. Гайко // Економіка і прогнозування. – 2008. – №1. – с. 145-155.
4. Гайко Е.Ю. Методические основы риск-анализа инвестиционных проектов на основе концессии/ Е.Ю. Гайко // Бизнес Информ. – 2008. – №7. – С. 16-20
5. Гайко Е.Ю. Проблеми українського законодавства про концесії. / Є.Ю. Гайко // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. - №1. – 2009. - С. 16-18
6. Гайко Е.Ю. Концессионные формы реализации инвестиционных проектов в жилищно-коммунальном хозяйстве / Торкатюк В.И., Дымченко В.В., Карлова Е.А., Прав Ю.Г., Гайко Е.Ю., Соболева А.Г. // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.73. Серия: Экономические науки. -К.: Техніка, 2006. - С. 98-103. (*Особистий внесок*: порівняльна характеристика концесійних і ліцензійних угод).

Додаткові публікації, матеріали конференцій:

7. Гайко Є.Ю. Світові тенденції інвестування в міську інфраструктуру / Є.Ю. Гайко // Науковий вісник будівництва. Вип.37. – Х.: ХДТУБА ХОТВ АБУ, 2006. - С.279-284.
8. Гайко Є.Ю. Проблеми реформування житлово-комунального господарства та шляхи їх подолання / Гайко Ю.І., Гайко Є.Ю. // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. Серія: Технічні науки. - Луганськ: Видавництво ЛНАУ, 2007. – №72 (95) -С.80-87. (*Особистий внесок*: аналіз міжнародного досвіду участі приватного капіталу в комунальних підприємствах).
9. Гайко Є.Ю. Основні питання реформування житлово-комунального господарства в Україні / Гайко Ю.І., Гайко Є.Ю., Короткова С.Ю., Соколенко В.М. // Сборник научных трудов Донбасского государственного технического университета. Вып. 23. - Алчевск: ДонГТУ, 2007. – С.283-289. (*Особистий внесок*: аналіз і узагальнення сучасних проблем економіки житлово-комунального господарства).
10. Гайко Е.Ю. Оценка реальных инвестиционных проектов / Гайко Е.Ю., Касьянова Л.П.// Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта 2005». Том 75. Інвестиційна діяльність та фондові ринки. – Дніп-

ропетровськ: Наука і освіта, 2005 (*Особистий внесок*: запропоновано відбір показників ефективності проектів).

11. Гайко Е.Ю. Проблемы привлечения иностранных инвестиций в Украину / Торкатюк В.И., Фесенко Г.Г., Фирсов Г.Г., Гайко Е.Ю. // Материалы международной науч.-практ. конф. «Усовершенствование экономических структур строительной отрасли в условиях трансформации экономики Украины к рыночным условиям». – Х.: ХНАГХ, 2005. – С.23-24. (*Особистий внесок*: визначення переваг залучення іноземних інвесторів).

12. Гайко Е.Ю. Формирование кумулятивных систем по обеспечению синергизма при реструктуризации жилищно-коммунальных комплексов на концессионной основе / Торкатюк В.И., Гайко Е.Ю. // Материалы международной науч.-практ. конф. «Системотехнические основы полидименсионального формирования синергетического инвестиционного цикла в строительной отрасли». – Х.: ХНАГХ, 2007. – С.143-145. (*Особистий внесок*: розробка концепції реструктуризації підприємств ЖКГ на концесійній основі).

13. Гайко Е.Ю. Стратегия и тактика привлечения иностранных инвестиций для устойчивого развития городов / Торкатюк В.И., Полчанинова И.А., Хорошко И.А., Гайко Е.Ю., Даниленко А.Л., Олейников Н.А., Красникова Н.Г. // Материалы VI международной науч.-практ. интернет-конференции «Устойчивое развитие городов. Управление проектами и программами городского и регионального развития», 2008. – С. 170-171. (*Особистий внесок*: огляд та систематизація міжнародного досвіду залучення інвестицій).

14. Гайко Є.Ю. Проектне фінансування інвестиційно-будівельних проектів міської інфраструктури / Гайко Є.Ю., Гайко Ю.І.// Матеріали науково-практ. конференції «Стратегічні напрямки підвищення економічної ефективності реалізації інвестиційних будівельних проектів в умовах трансформації України до ринкових відносин». – Х.: ХНАМГ, 2008. – С. 139-141. (*Особистий внесок*: визначення основних принципів і різновидів проектного фінансування).

АНОТАЦІЯ

Гайко Є.Ю. Вдосконалення концесійного механізму стимулювання інвестиційної діяльності у сфері житлово-комунального господарства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Харківська національна академія міського господарства, Харків, 2009.

Дисертація присвячена розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення концесійного механізму стимулювання інвестиційної діяльності з метою розвитку житлово-комунального господарства.

У роботі досліджено концесійний механізм залучення інвестицій в міське господарство, виявлено його характерні ознаки, основних учасників та їхні функції, обґрунтовано сфери й підгалузі застосування концесійного механізму.

У дисертації розроблено методику комплексної оцінки концесійних проектів, що базується на розрахунку двох груп показників: кількісних і якісних. Кількісний аналіз ефективності проектів рекомендовано проводити з точки зору трьох основних учасників концесії: концесіонера, концесієдавця (держави, регіону, міста), кредиторів. Сформовано групи показників для кожного учасника проекту. З метою аналізу якісних показників, що впливають на ефективність концесії, надано методичні рекомендації щодо оцінки факторів ризику й успіху проекту.

Запропоновано механізм організації і проведення концесійних конкурсів, який дозволяє відібрати найбільш ефективного концесіонера для реалізації концесійного проекту. Сформовано систему організаційно-економічного забезпечення концесійного механізму інвестування регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства.

Ключові слова: концесія, комунальне господарство, інфраструктура, інвестиційний проект, система управління, ризик-аналіз, концесійний конкурс.

АННОТАЦИЯ

Гайко Е.Ю. Совершенствование концессионного механизма стимулирования инвестиционной деятельности в сфере жилищно-коммунального хозяйства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05- развитие производительных сил и региональная экономика. – Харьковская национальная академия городского хозяйства, Харьков, 2009.

Диссертация посвящена разработке теоретических положений и практических рекомендаций по совершенствованию концессионного механизма стимулирования инвестиционной деятельности с целью развития жилищно-коммунального хозяйства.

В работе исследован концессионный механизм привлечения инвестиций в городское хозяйство, выявлены его характерные признаки, научно обоснованы объекты и субъекты концессионных отношений, исследованы отрасли коммунального хозяйства, в которых возможно применение концессионного механизма.

В диссертации разработана методика комплексной оценки концессионных проектов, которая базируется на расчете двух групп показателей: количественных и качественных. Количественный анализ эффективности проектов рекомендуется проводить с точки зрения трех основных участников концессии: концессионера, концессиоedателя (государства, региона, города), кредиторов.

Сформированы группы показателей для каждого участника проекта. С целью анализа качественных показателей, которые влияют на эффективность концессии, даны методические рекомендации по оценке факторов риска и успеха проекта. Предложен показатель «успешности/рискованности», который учитывает соотношение позитивных и негативных факторов в процессе деятельности концессии.

Предложен механизм организации и проведения концессионных конкурсов, который позволяет выбрать наиболее эффективного концессионера для реализации концессионного проекта. Сформирована система организационно-экономического обеспечения концессионного механизма инвестирования региональных программ развития жилищно-коммунального хозяйства, которая включает организационные, экономические, управленческие и законодательные рекомендации.

Ключевые слова: концессия, коммунальное хозяйство, инфраструктура, инвестиционный проект, система управления, риск-анализ, концессионный конкурс.

ANNOTATION

Evgeniya Gayko. Improvement of concession mechanism stimulation of investment activity in municipal economy. – Manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.05 – Development of Productive Forces and Regional Economy. – Kharkiv National Academy for Municipal Economy, Kharkiv, 2009.

The thesis is dedicated to development of theoretical basis and methodical recommendations regarding improvement of concession mechanism on stimulation of investment activity for stabilization and development of the municipal economy sector.

Concession scheme of attracting investment into infrastructure is treatment in the paper, the essential property of concession and their most important participants are reveal. The technical and financial state of municipal economy on macro- and regional levels have been analyzed.

The complex technique of concession projects assessment have been developed in the thesis. The technique is based on calculation two groups of indexes: financial and non-financial. The financial analysis of project efficiency is recommended to provide for main participant of concession: concessioner, principal and creditors. Methodical guidelines for evaluation of non-financial criteria of concession projects are treated. Substantial factors of risk for investors have been highlighted in the thesis. The algorithm of competitive bidding as method of award concession have been offered.

Key words: concession, municipal economy, infrastructure, investment project, management system, risk analysis, concession competitive.

Гайко Євгенія Юрївна

ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Відповідальний за випуск

д.т.н., проф. В.І. Торкатюк

Підп. до друку 22.05.09	Формат 60 x 84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Умовн.-друк. арк. 0,9	Обл.-вид. арк. 1,0
Замовл. № 4465	Тираж 100 прим.	Безкоштовно

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12